

О. О. Усаченко,
к. держ. упр., докторант, Інститут законодавства Верховної Ради України
ORCID ID: 0000-0002-5458-8976

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.21.96

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

O. Usachenko,
PhD in Public Administration,
Doctoral student of the Legislation Institute of The Verkhovna Rada of Ukraine

FORMATION OF THE SYSTEM OF FINANCIAL LEGAL RELATIONS IN THE DEFENSE INDUSTRY

Зазначено, що попри різний юридичний зміст фінансових правовідносин, що складаний між державою і підприємствами оборонної промисловості, можна виділити ряд спільних рис, характерних для всіх названих видів фінансово-правових відносин. По-перше, однією зі сторін правовідносин є держава, в особі органів державної влади, наділених фінансовими повноваженнями, а другою — завжди юридична особа, що входить в оборонну промисловість. По-друге, об'єктом усіх правовідносин є рух грошових коштів між державою і підприємствами оборонної промисловості. По-третє, правовідносини є публічними, що обумовлено публічним характером державних фінансів. По-четверте, всі зазначені правовідносини регулюються нормами фінансового права.

Визначено, що фінансові правовідносини можуть бути класифіковані за різними підставами. В юридичній літературі наводяться такі основні види класифікацій: виходячи з основних функцій права правовідносини діляться на охоронні та регулятивні. Слід зазначити, що більшість правовідносин у фінансовій сфері відносять до регулятивних. Охоронні правовідносини є похідними від них. Вони виникають у зв'язку з порушенням фінансово-правової норми і на основі її санкції. Зазначені правовідносини необхідно відрізнити від адміністративних охоронних правовідносин, що виникають іноді в зв'язку з порушенням фінансово-правової норми, але на основі адміністративно-правової санкції. До регулятивних фінансових правовідносин у сфері оборонної промисловості відносять, наприклад, відносини з укладення державних контрактів на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт за державним оборонним замовленням, правовідносини, що складаються під час проведення ревізій (перевірок) організацій і підприємств оборонної промисловості; відносини зі створення в оборонній промисловості холдингових компаній у формі відкритих акціонерних товариств, правовідносини з ліцензування певних видів діяльності у сфері оборонної промисловості.

It is noted that despite the different legal content of the financial legal relations between the state and the enterprises of the defense industry, it is possible to distinguish a number of common features characteristic of all these types of financial and legal relations. First, one of the parties to the legal relationship is the state, represented by public authorities, endowed with financial powers, and the other is always a legal entity within the defense industry. Secondly, the object of all legal relations is the movement of funds between the state and the defense industry enterprises whose activities regulate (mediate) this movement. Third, legal relationships are public, which is conditioned by the public nature of public finances. Fourth, all of these relationships are governed by financial law.

It is determined that financial relationships can be classified on different grounds. In the legal literature the following basic types of classifications are given: on the basis of the basic functions of legal relations are divided into protective and regulatory. It should be noted that most legal relationships in the financial sector are regulatory. Security relationships are derived from them. They arise in connection with violation of the financial norm and on the basis of its sanction. These relationships should be distinguished from administrative security relationships that sometimes arise in violation of the financial law, but on the basis of an administrative sanction. Regulatory financial relationships in the defense industry include, for example, relations on the conclusion of state contracts for the implementation of research and development work on the state defense order, legal relations that are drawn up during the audit (inspection) of organizations and enterprises of the defense industry; relations on creation of holding companies in the defense industry in the form of open joint stock companies, legal relations on licensing of certain types of activity in the field of defense industry.

Ключові слова: фінансові правовідносини, оборонна промисловість, державне регулювання, фінансові повноваження, державні фінанси, публічність, санкції.

Key words: financial relations, defense industry, state regulation, financial powers, public finances, publicity, sanctions.

ВСТУП

Попри різний юридичний зміст фінансових правовідносин, що складаються між державою і підприємствами оборонної промисловості, можна виділити ряд спільних рис, характерних для всіх названих видів фінансово-правових відносин. По-перше, однією зі сторін правовідносин є держава, в особі органів державної влади, наділених фінансовими повноваженнями, а другою — завжди юридична особа, що входить в оборонну промисловість. По-друге, об'єктом усіх правовідносин є рух грошових коштів між державою і підприємствами оборонної промисловості. По-третє, правовідносини є публічними, що обумовлено публічним характером державних фінансів. По-четверте, всі зазначені правовідносини регулюються нормами фінансового права.

Зміст фінансових правовідносин як способу реалізації норм фінансового права в реалії фінансової діяльності виражається в таких трьох функціях:

1) фінансове правовідношення деталізує коло осіб, на яких поширює свою дію фінансово-правова норма, таким чином, у фінансовому правовідношенні беруть участь не абстрактні суб'єкти, а індивідуально визначені особи;

2) воно переводить абстрактні права і обов'язки в площину фінансово-правового статусу конкретних суб'єктів;

3) фінансове правовідношення створює конкретні ситуації для реалізації заходів державного примусу і реалізації фінансово-правових санкцій у випадках невиконання або неналежного виконання суб'єктами своїх обов'язків.

Таким чином, змістом фінансових правовідносин, сторонами яких є держава (в особі уповноважених органів) і підприємства, що входять до складу оборонної промисловості, є права і обов'язки суб'єктів зазначених правовідносин.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед дослідників у системі фінансових правовідносин у сфері оборонної промисловості слід відзначити

О. Ноздрачова, І. Коропатнік, О. Оліфірова, Н. Васюкову, В. Хміля, Р. Лимана та ін. Однак актуальність та проблематика теми статті потребують подальшого дослідження у сфері.

МЕТА СТАТТІ

У статті автор ставить за ціль дослідити системи фінансових правовідносин у сфері оборонної промисловості.

РЕЗУЛЬТАТ

Фінансові правовідносини можуть бути класифіковані за різними підставами. В юридичній літературі наводяться такі основні види класифікацій:

1. Виходячи з основних функцій права, правовідносини розподіляються на охоронні та регулятивні. Слід зазначити, що більшість правовідносин у фінансовій сфері відносять до регулятивних. Охоронні правовідносини є похідними від них. Вони виникають у зв'язку з порушенням фінансово-правової норми і на основі її санкції. Зазначені правовідносини необхідно відрізняти від адміністративних охоронних правовідносин, що виникають іноді в зв'язку з порушенням фінансово-правової норми, але на основі адміністративно-правової санкції.

До регулятивних фінансових правовідносин у сфері оборонної промисловості відносять, наприклад, відносини з укладення державних контрактів на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт за державним оборонним замовленням, правовідносини, що складаються під час проведення ревізій (перевірок) організацій і підприємств оборонної промисловості; відносини зі створення в оборонній промисловості холдингових компаній у формі відкритих акціонерних товариств, правовідносини ліцензуванню певних видів діяльності у сфері оборонної промисловості [3, с. 176].

До числа фінансових охоронних правовідносин у сфері оборонної промисловості можуть бути віднесені: відносини, що виникають у зв'язку з порушенням податкових зобов'язань підприємством оборонної промисловості, відносини, пов'язані з порушенням бюджетного

законодавства та застосуванням до підприємств оборонної промисловості заходів відповідальності, передбачених Бюджетним кодексом України (до них відносяться блокування витрат, вилучення бюджетних коштів, призупинення операцій по рахунках підприємств оборонної промисловості в кредитних організаціях та ін.), відносини, що виникають у зв'язку з порушенням фінансової дисципліни підприємствами оборонної промисловості.

2. Регулятивні фінансові правовідносини поділяються в теорії права на абсолютні і відносні. В абсолютних правовідносинах уповноваженій особі протистоїть всякий і кожен. До відносних правовідносин відносяться такі, в яких уповноваженій особі протистоїть цілком певний суб'єкт, який повинен робити або не робити певні дії [1].

До абсолютних правовідносин у сфері оборонної промисловості можна віднести правовідносини щодо встановлення податкових пільг для підприємств оборонної промисловості, з регулювання порядку погашення заборгованості держави по оборонним замовленням та ін.

Прикладом відносних фінансово-правових відносин в оборонній галузі промисловості є правовідносини, що стосуються встановлення підприємству, що входить до складу оборонної промисловості, фінансово-економічних нормативів, відносини по виділенню оборонному підприємству інвестиційного бюджетного кредиту, за висновком з підприємством контракту на поставку продукції для державних оборонних потреб та ін. [4, с. 89].

3. За характером норм фінансові правовідносини поділяють на матеріальні і процесуальні. У матеріальних фінансових правовідносинах проявляють конкретні права і обов'язки суб'єктів, а в процесуальних — порядок реалізації цих прав і обов'язків. Процесуальні фінансові правовідносини вторинні по відношенню до матеріальних, служать гарантією їх реалізації. До матеріальних відносять правовідносини, які містять, наприклад, обов'язок підприємства оборонної промисловості перераховувати частину прибутку до державного бюджету, право оборонного підприємства вимагати оплати продукції, виробленої в рамках оборонного замовлення, і обов'язок Міністерства оборони України виплатити відповідні суми [2, с. 34]. Процесуальними фінансовими відносинами є правовідносини по бюджетному процесу, правовідносини, що виникають у ході експортного контролю за діяльністю оборонних підприємств та ін.

4. Виходячи з особливостей об'єкта правовідносин, можна виділити майнові і немайнові фінансові правовідносини.

Об'єктом майнових правовідносин є грошова субстанція: податок, трансферт та тощо. Об'єкт немайнових правовідносин виділяють: проект бюджету, бюджет як закон і плановий акт, діяльність здійснення фінансового контролю і так далі. Майновими фінансовими правовідносинами у сфері оборонної промисловості є: відносини зі сплати частини прибутку підприємств оборонної промисловості в бюджет; відносини щодо бюджетного фінансування державних оборонних програм; відносини з оплати оборонного замовлення [6]. До немайнових фінансових правовідносин зараховуючи: твердження показників економічної ефективності під-

приємств оборонної промисловості, відносини з фінансового контролю за оборонним виробництвом; відносини з приводу застосування заходів бюджетної відповідальності.

5. За матеріальним змістом прийнято розрізняти такі види фінансових правовідносин:

- 1) бюджетні;
- 2) податкові;
- 3) у галузі страхування;
- 4) кредиту (державного і банківського);
- 5) розрахунків, регульованих фінансовим правом;
- 6) фінансові правовідносини з приводу регулювання грошового обігу та валютного регулювання;
- 7) контрольні.

Деякі вчені пропонують більш детальну класифікацію видів фінансових правовідносин, відповідно до якої правовідносини розподіляють за дванадцятьма групами:

- фінансово-контрольні;
- бюджетні;
- з приводу формування і виконання бюджетів державних позабюджетних фондів;
- з приводу фінансів державних і унітарних підприємств;
- податкові;
- щодо неподаткових платежів;
- з приводу державного і місцевого боргу;
- з приводу кошторисно-бюджетного фінансування;
- з приводу державного страхування;
- з приводу грошового обігу і розрахунків;
- з приводу валютного регулювання;
- з приводу банківського кредитування.

Значення цієї класифікації полягає в тому, що вона дозволяє охопити всі види відносин, що становлять предмет фінансового права [5, с. 78].

Між державою в особі її уповноважених органів і підприємствами, що входять до складу оборонної промисловості, складаються такі правовідносини, що підлягають фінансово-правовому регулюванню:

1. Правовідносини, пов'язані з фінансовою участю держави в діяльності підприємств оборонної промисловості, в тому числі шляхом надання бюджетних кредитів, бюджетних інвестицій, податкових кредитів, бюджетних субсидій і субвенцій, а також інвестицій в статутний капітал державних підприємств, фінансування діяльності казенних підприємств.

2. Правовідносини, що складаються в рамках державного оборонного замовлення.

3. Правовідносини, що виникають з приводу податкових платежів підприємств оборонної промисловості. Всі державні підприємства є комерційними юридичними особами, оподаткування яких здійснюється відповідно до податкового законодавства України. Податковий кодекс України не передбачає ніяких особливих податкових пільг чи преференцій для державних юридичних осіб, у тому числі і підприємств оборонної промисловості. Слід зазначити, що законодавство західноєвропейських країн вирішує це питання по-іншому. Казенні підприємства у Франції, ФРН, Англії не платять податків. Фактично вони не мають ані юридичної, ані господарської, ані фінансової самостійності, всі ці до-

ходи і витрати проходять через державний бюджет, тобто безпосередньо акумулюються в бюджетній системі.

4. Правовідносини, що стосуються перерахування частини прибутку унітарних підприємств до державного бюджету. Як уже було указано перерахування входять до складу неподаткових доходів державного бюджету.

5. Правовідносини з приводу встановлення фінансових нормативів (у тому числі норми відрахування прибутку), показників економічної ефективності і затвердження планів фінансово-господарської діяльності державних підприємств оборонної галузі. На відміну від усіх вищезазначених правовідносин, які відносяться до матеріальних, зазначені правовідносини є процесуальними і опосередковують фінансову діяльність держави одержання доходів від використання державної власності.

6. Правовідносини, що складаються між уповноваженими державними органами та підприємствами оборонної промисловості в ході здійснення фінансового контролю. Слід зазначити, що фінансова діяльність державних підприємств оборонної промисловості є об'єктом як загальнодержавного фінансового контролю, так і відомчого державного фінансового контролю, що не характерно для юридичних осіб з недержавною формою власності. Контроль здійснюється щодо дотримання законності, ефективності та доцільності використання унітарними підприємствами коштів, виділених у порядку бюджетного фінансування; щодо повного і своєчасного виконання унітарними підприємствами фінансових зобов'язань перед державою; щодо дотримання та виконання фінансових нормативів і показників економічної ефективності підприємств і інших аспектів їхньої фінансової діяльності [7].

ВИСНОВКИ

Таким чином, можна зробити висновок, що до фінансових правовідносин у сфері оборонної промисловості відносяться суспільні відносини майнового характеру, що складаються між державою, в особі уповноважених органів і підприємствами, що входять до складу оборонної промисловості, в процесі фінансової діяльності держави з приводу державного фінансування оборонної галузі економіки України і отримання доходів від використання майна оборонної промисловості.

Розглядалися різні варіанти реформування структури оборонної промисловості: від концентрації оборонного виробництва до його поділу на дві частини, одна з яких працювала б на потреби "цивільної" економіки, а інша створювала власне продукцію для потреб оборони. Проекти поступового перетворення значної частини оборонної промисловості в науково-виробничий комплекс виникли в рамках Національної академії наук України.

Література:

1. Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України: затв. наказом Міністерства оборони України від 22.11.17 № 612 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/612_nm_2017.pdf
2. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО: навчальний посібник. — К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. — 87 с.

3. Технологія аналізу воєнно-політичної обстановки / [В.П. Бочарніков, С.В. Свєшніков, Р.І. Тимошенко, В.І. Павленко]. — К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2019. — 384 с.

4. Методологія комплексного використання військових і невійськових сил та засобів сектору безпеки і оборони для протидії сучасним загрозам воєнній безпеці України: монографія / [В.Ю. Богданович, І.С. Романченко, І.Ю. Свида, А.М. Сиротенко]. — К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2019. — 268 с.

5. Гребенюк М.В. Основи стратегічних комунікацій за стандартами НАТО: навчальний посібник. — К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. — 180 с.

6. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України "Про затвердження Тимчасової настанови з цивільно-військового співробітництва у ході підготовки та застосування Збройних Сил України" від 02.04.19 № 131.

7. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України "Тимчасова інструкція з оцінки цивільного середовища" від 24.04.19 № 159.

References:

1. Ministry of Defense of Ukraine (2017), "The Concept of Strategic Communications of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine", available at: http://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/612_nm_2017.pdf (Accessed 08 July 2019).
2. Cyvyljno-vijskove spivrobitnytstvo za standartamy NATO [Civil-military cooperation on NATO standards], NUOU im. Ivana Chernjakhovskogho, 2015, Kyiv, Ukraine, P. 87.
3. Bocharnikov, V. P. Svjeshnikov, S. V. Tymoshenko, R. I. and Pavlenko, V. I. (2019), Tekhnologhija analizu vojenno-politychnoji obstanovky [Technology of analysis of military-political situation], NUOU im. Ivana Chernjakhovskogho, Kyiv, Ukraine, P. 384.
4. Boghdanovych, V. Ju. Romanchenko, I. S. Svyda, I. Ju. and Syrotenko, A. M. (2019), Metodologhija kompleksnogho vykorystannja vijskovykh i nevijskovykh syl ta zasobiv sektoru bezpeky i oborony dla protydiji suchasnym zaghrozam vojennij bezpeci Ukrajiny [Methodology of integrated use of military and non-military forces and means of the security and defense sector for counteracting modern threats to Ukraine's military security], NUOU im. Ivana Chernjakhovskogho, Kyiv, Ukraine, P.268.
5. Ghrebenjuk, M.V. (2017), Osnovy strategichnykh komunikacij za standartamy NATO [Fundamentals of Strategic Communications under NATO Standards], NUOU im. Ivana Chernjakhovskogho, Kyiv, Ukraine, P.180.
6. General Staff of the Armed Forces of Ukraine (2019), Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine "On Approval of the Provisional Guidance on Civil-Military Cooperation in the Preparation and Use of the Armed Forces of Ukraine" of 02.04.19 № 131.
7. General Staff of the Armed Forces of Ukraine (2019), Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine "Temporary Instruction on the Assessment of the Civil Environment" of April 24, 19, No. 159.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2019 р.